

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-5>

УДК 338.1

ПІХНЯК Тетяна

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

<https://orcid.org/0000-0002-3301-3495>

t.pihnyak@gmail.com

СЛОБОДЯН Максим

slobodian_m@univer.km.ua

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

МОВЧАН Владислав

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

movchan_v@univer.km.ua

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У даній статті проведено дослідження щодо питань, пов'язаних з державним боргом, який становить одну з ключових економічних проблем не лише України, але й світової економіки загалом. Визначено державний борг, як загальну суму боргових зобов'язань держави за отриманими та непогашеними кредитами, які виникають внаслідок державних запозичень. Констатується, що зростання державного боргу є наслідком різних чинників, які змушують державу залучати кошти, зокрема через державний кредит. Детально проаналізовано структуру державного боргу, пояснено такі поняття як: внутрішній та зовнішній борг. Порівняльно висвітлено співвідношення цих складових у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, зокрема, вказуючи на переважання зовнішнього боргу в Україні. Приведено офіційні дані щодо обсягу державного боргу України та його динаміки за певний період, вказуючи на тривалий та значний ріст даного показника, зокрема виділено різкий стрибок у 2023 році. Представлено порівняльний аналіз державного боргу України з іншими країнами, показано його помірність у порівнянні з економічно розвиненими країнами. Зазначено, що зростання державного боргу у більшості країн може бути спричинений найрізноманітнішими факторами: від пандемії коронавірусу до політичних конфліктів та інших внутрішніх проблемам. Досліджено таке поняття, як державний кредит, та його вплив на утворення державного боргу. Розглянуто взаємозв'язок між державним боргом та дефіцитом бюджету. Висловлено думку про те, що державний борг може мати як позитивні, так і негативні наслідки, в залежності від економічного курсу та політики держави. Зазначено, що дослідження державного боргу є важливим для розуміння його впливу на економічний розвиток країни.

Ключові слова: державний борг, бюджетний дефіцит, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, державний кредит, грошова емісія, управління державним боргом, системне управління державним боргом.

PIHNYAK Tetiana, SLOBODYAN Maxym, MOVCHAN Vladyslav

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

STATE DEBT OF UKRAINE AND OTHER COUNTRIES: A COMPARATIVE ASPECT

This article analyzes research on national debt, which is one of the major economic problems not only in Ukraine but also in the world economy as a whole. The national debt is defined as the total government debt, which is the total amount of borrowed and unpaid debts incurred as a result of government borrowing. It is noted that the increase in the national debt is the result of various factors that force the state to finance itself, especially through government credit. The structure of national debt is analyzed in detail and concepts such as domestic and external debt are explained. A comparative overview of these components in developed and developing countries is provided and the predominance of external debt in Ukraine is emphasized. Official data on the volume and dynamics of the national debt of Ukraine are presented, noting that this indicator has increased significantly over time, with a particularly sharp increase in 2023. A comparative analysis of the national debt of Ukraine with other countries is presented and it is shown that it is moderate in comparison with economically developed countries. It is noted that the increase in national debt in most countries can be caused by various factors, ranging from coronavirus pandemics to political conflicts and other domestic issues. The concept of sovereign credit and its impact on the formation of national debt is examined. The relationship between national debt and budget deficits is examined. The view is expressed that the national debt can be positive or negative depending on the economic direction and policies of the state. It is emphasized that research on national debt is important for understanding the impact of national debt on the economic development of a country.

Keywords: public debt, budget deficit, internal public debt, external public debt, public credit, money issue, public debt management, systemic public debt management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розуміння та аналіз причин і наслідків зростання державного боргу є як однією з головних економічних проблем для усього світу, так і конкретно для України. Це важлива проблема, оскільки великий державний борг може мати серйозні наслідки для економічного стану країни, її стабільності та розвитку. Є різні способи погашення державного боргу, та серед них є як дещо небезпечні для економіки, наприклад емісія, так і менш негативні, як державний кредит. Зростання державного боргу як у конкретних країнах, так і на світовому рівні загалом має важливий зв'язок із завданням їх вирішення. Як теоретичний, так і практичний план подолання даного явища має вирішальний характер в економіках держав.

Зокрема, важливо досліджувати фактори, що призводять до зростання державного боргу, поглиблено аналізувати його вплив на економіку країни, а також шукати шляхи оптимізації управління

державним боргом. Відповідно для цього, потрібно проводити комплексні економічні дослідження, вивчати досвід інших країн, розробляти ефективні стратегії управління борговим навантаженням. Головне завдання держав полягає у виробленні ефективних механізмів регулювання державного боргу з метою забезпечення стабільності фінансової системи, збалансованого розвитку економіки та забезпечення соціального благополуччя населення, завдяки впровадженню фіскальної політики, зменшення дефіциту бюджету, реформування податкової системи, залучення інвестицій для стимулювання економічного зростання та розвитку інфраструктури.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо проблематики державного боргу в Україні та світі, порівняння показників державного боргу, його сутності, особливості застосування різних заходів з його погашення, досліджували у своїх працях українські вчені та економісти: О. Баранівський, О. Бец, Л. Бенч, Т. Вахненко, А. Гальчинський, С. Горська, В. Журавель, А. Іларіонова, А. Єріна, В. Лизовенко, Г. Менкью, А. Саркіянц, О. Царук та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

У статті розглядаються ключові аспекти державного боргу, включаючи його визначення, основні компоненти, а також способи управління ним та його погашення. Детальне та поглиблене вивчення проблематики державного боргу та його впливу на економіку в Україні та інших країнах є важливим, оскільки зростання боргового навантаження стає загрозою фінансовій стабільності та економічному зростанню. Також важливою частиною є порівняльний аналіз державного боргу в різних країнах, який допоможе зрозуміти особливості формування та управління державним боргом у різних економічних ситуаціях.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності державного боргу та його впливу на економіку країн, аналізі особливостей різних заходів щодо його погашення, дослідженні динаміки державного боргу в Україні та порівнянні її з іншими країнами. Підкреслення важливості дослідження шляхів подолання бюджетного дефіциту та звернення уваги на фактори, що зумовлюють зростання боргу. Визначення потенційного позитивного та негативного впливу державного боргу на економічну політику та розвиток економіки, а також важливість подальших досліджень даного показника.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Протягом останніх декількох років весь світ, а особливо Україна, потерпає від серйозних економічних криз і проблем. Однією з таких проблем можна виділити державний борг. Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України, державний борг — це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1]. Якщо ж брати до уваги на скільки зріс загальний світовий борг, то він у 2,5 рази перевищує річний заробіток світового населення. Цьому передувало ряд різних причин, у зв'язку з якими держави були змушені запозичувати кошти.

Важливим поняттям при дослідженні державного боргу є дефіцит бюджету. Ці два поняття перебувають у прямій залежності одне від одного. Тобто, зі збільшенням дефіциту бюджету держава змушена залучати більше коштів за рахунок запозичень та інших інструментів, що збільшує державний борг, а в результаті збільшення боргу - збільшується і вартість його обслуговування, що сприяє залученню додаткових коштів з бюджету. Таким чином, для вирішення проблеми державного боргу важливо також дослідити шляхи подолання бюджетного дефіциту. Бюджетний дефіцит виникає в результаті того, що держава не здатна забезпечити постійно зростаючі потреби суспільства лише завдяки податкам, які і є основою бюджетних надходжень. Як результат, для збільшення таких потреб держава залучає альтернативні методи фінансування потреб бюджету, з яких виділяють два основних: емісія грошей та державний кредит [2, с. 9].

Емісія грошей — це процес випуску в обіг додаткових грошових знаків, що здійснюється Центральним банком України. Проте, в більшості країн світу грошова емісія заборонена законодавством, адже може спричинити ряд негативних наслідків для економіки.

Під державним кредитом розуміють сукупність економічних відносин між державою та фізичними і юридичними особами. В цих відносинах держава може виступати позичальником, кредитором або ж гарантом. Загалом, поняття державного боргу і кредиту тісно пов'язані між собою, адже внаслідок функціонування системи державного кредиту й утворюється державний борг. Проте, на відміну від емісії грошей державний кредит не веде за собою ряд негативних наслідків, головним з яких є інфляція. Саме тому держава надає перевагу наданню позик для фінансування дефіциту бюджету.

Також до методів фінансування бюджетного дефіциту відносять приватизацію майна, адже при виникненні такої необхідності держава може задовольнити бюджетні потреби продажем своїх активів. Вони є лише разові виплати, а майно у власності держави не є безмежним, саме тому приватизацію державної власності більш доречно відносити до фінансування дефіциту бюджету, а не до доходів бюджету [3, с. 217-218].

За загальним визначенням державний борг поділяють на внутрішній — заборгованість держави своїм внутрішнім кредиторам (банкам, іншим фінансовим установам, інвесторам), та зовнішній — це сума грошей, які держава запозичила в інших країнах, міжнародних організацій тощо. Розглядаючи їх співвідношення, можна стверджувати, що в більшості розвинених країн світу, таких як США, Іспанія, Японія, переважає саме внутрішній державний борг, в той час, як в країнах, що розвиваються, в тому числі й Україні, переважає саме зовнішній державний борг [3].

Досліджуючи структуру державного боргу України, згідно з офіційними даними Мінфіну України загальний борг України становить 5 167 406,4 млн грн, з них: внутрішній борг — 1 598 392,1 млн грн (або ж 31%), а зовнішній — 3 569 014,3 млн грн (або ж 69,1%). Тобто, зовнішній державний борг перевищує внутрішній в більш ніж два рази, що вказує на значну кількість залучених коштів в бюджеті країни [4, с. 147].

В загальному державний борг України можна представити графічно (рис.1).

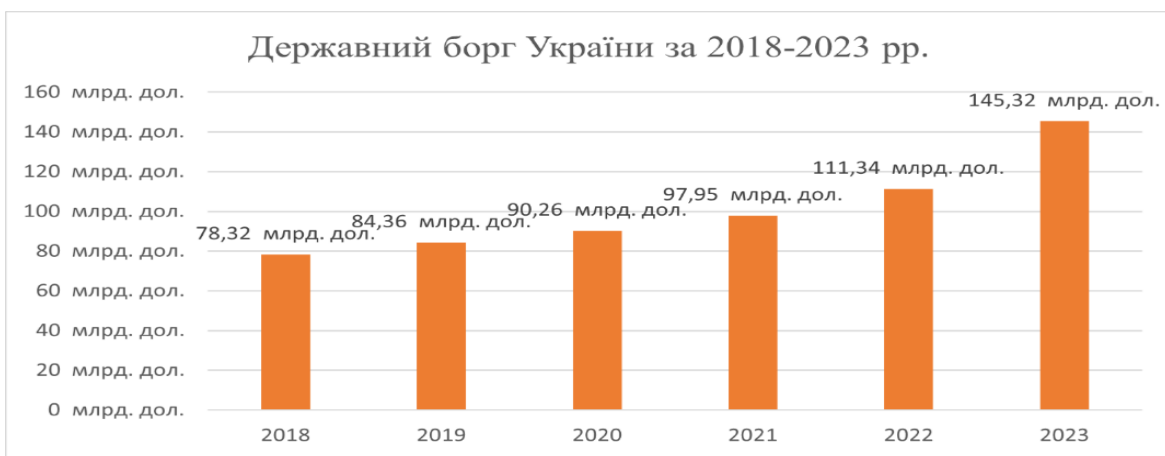

Рис. 1. Державний борг України за 2018-2023 рр.

Джерело: побудовано за [4]

Як бачимо з рис.1, борг України за останні п'ять років постійно зростає, і в 2023 році відбувся різкий стрибок, в результаті якого державний борг зріс на 30% з 111,34 млрд дол до 145,32 млрд дол.

Також, для порівняння, відобразимо державний борг окремих економічно розвинених країн (рис. 2) [5, 6, 7, 8].

Рис. 2. Державний борг України за 2018-2023 рр.

Джерело: побудовано за [6, 7, 8, 9]

З рис.2 можемо констатувати той факт, що державний борг України є мізерним порівняно з провідними країнами світу, що дає змогу зробити такий висновок: сума загального боргу напряму залежить від рівня економічного розвитку, тобто, чим більше розвинена країна, тим більший її борг.

Державний борг кожної з вищерозглянутих на рис. 2 країн на період 2018-2022 рр. зростає. Перш за все, це було викликано пандемією коронавірусу та іншими внутрішніми проблемами кожної з країн.

Також, в даній ситуації буде доцільно згадати найбільшого боржника — США, державний борг якого цього року перевищив 34 трильйони доларів [9], більша частина його є внутрішнім боргом. Проте, незважаючи на це, США є одним з головних позикодавців світу, а також найбільш економічно розвинутою країною.

Звичайно, будь-яка країна зацікавлена в зменшенні або ж повному погашенні державного боргу. Так, в статті 2 Бюджетного кодексу України є таке визначення, як управління державним боргом - сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного боргу, інших правочинів з державним боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження [1].

В Україні питання управління державним боргом визначається середньостроковими стратегіями (3-4 роки), а також короткостроковими (щорічними) програмами управління державним боргом. Згідно із статтею 16 Бюджетного кодексу України така стратегія розробляється Міністерством фінансів України, затверджується Кабінетом Міністрів України щороку, не пізніше 1 червня року, що передує плановому. Сама ж стратегія формується на основі показників, визначених Бюджетною декларацією та Законом про Державний бюджет України.

На даний момент ці стратегії є не зовсім актуальними, адже вони розраховані на стабільну економічну ситуацію всередині країни, проте, починаючи з лютого 2022 року із впровадженням воєнного стану, як наслідок, були зменшені надходження до державного бюджету, спрямовані на погашення цього боргу, що призводить до невідповідності сучасної ситуації з визначеною стратегією. Вони були зменшені в результаті знищення критичної інфраструктури міст, зменшення податкових надходжень, збільшенні витрат на оборону та критичну інфраструктуру та забезпечення національної безпеки [10, с. 60-61].

Саме у стратегіях управління аналізується державний борг, здійснюється його розподіл на внутрішній і зовнішній, визначаються витрати на його погашення і обслуговування, дається оцінка рівня ризику державної заборгованості. Ці дії допомагають забезпечити економічну стійкість і гарантують боргову безпеку для держави, адже досліджуючи відношення рівня державного боргу до рівня ВВП можемо побачити, що у більшості розвинутих країн цей показник може становити навіть більше 100% (рис. 3).

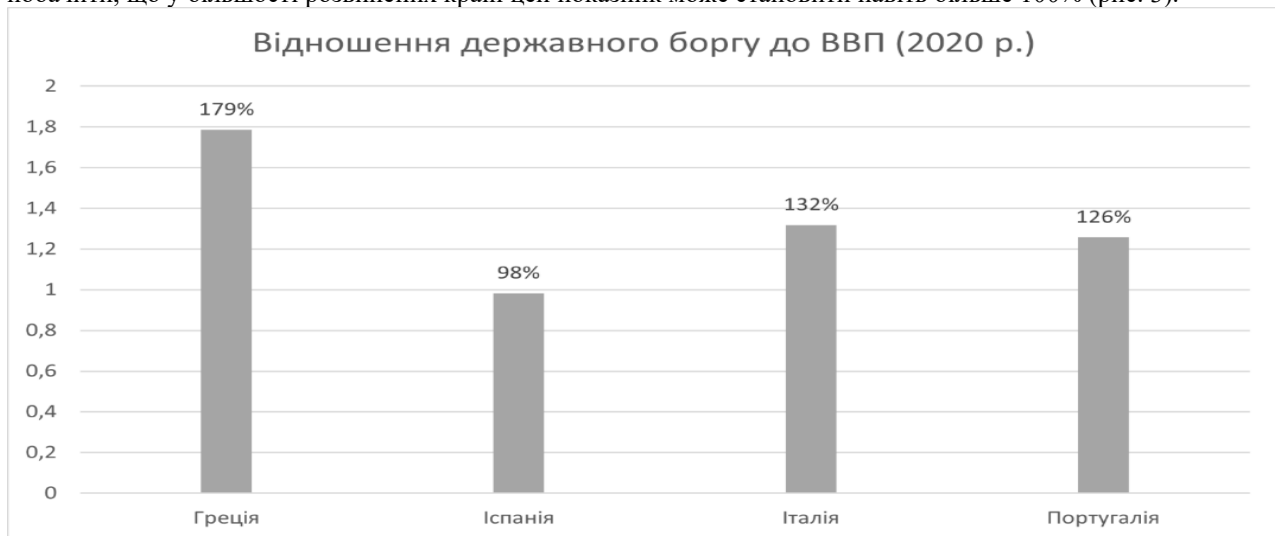

Рис. 3 Відношення державного боргу до ВВП за 2020 р.

Джерело: побудовано за [11]

Таким чином, на рис. 3 можемо бачити, що державні борги таких розвинутих країн, як Греція, Італія та Португалія перевищують рівень ВВП. Проте, в той же час, ми не можемо стверджувати, що вони є економічно відсталіми чи перебувають в стані економічної кризи. Навпаки, вони є одними з провідних країн світу на світовому ринку та протягом багатьох років показують економічну стабільність та стійкість [11, с. 68-69].

Державний борг може мати як і позитивні, так і негативні наслідки, залежно від економічного курсу та економічної політики держави. Саме тому, він є важливим економічним показником, який потребує подальшого дослідження і може мати значний вплив на економічний розвиток країни.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження підтверджує, що державний борг є серйозною проблемою для багатьох країн, зокрема і для України, і потребує поглиблених економічних досліджень та уваги з боку держави. За

результатом роботи можна виокремити, що існує пряма залежність між дефіцитом бюджету та зростанням державного боргу, що вказує на необхідність ефективного управління фінансами та контролю над бюджетними витратами. Різні методи фінансування бюджетного дефіциту мають свої переваги та недоліки, і важливо обирати оптимальний підхід для кожної конкретної ситуації, до прикладу, емісія є хоч і простішим, проте більш згубним для економіки способом, ніж державний кредит. Структура державного боргу відрізняється в залежності від рівня розвитку країни, що може впливати на її економічну стійкість та здатність погашати борг. Також, управління державним боргом як в Україні, так і в усьому світі потребує ефективних стратегій та контролю, що вимагає подальшого дослідження та вдосконалення. Такі дослідження мають бути спрямовані на зменшення ризиків та підвищення ефективності економічної політики в умовах зростаючого державного боргу.

Література

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://surl.li/agrwl>.
2. Лісовенко В. В., Бенч Л. Я., Бец О. І. Державний борг: концептуальні засади та макроекономічні аспекти. URL: <http://surl.li/shord>.
3. Федосов В. М., Юрій С. І. Бюджетна система. URL: <http://surl.li/sqbt>.
4. Горська С. М. Журавель В. С. Державний борг. Його структура та динаміка. URL: <http://surl.li/shojl>.
5. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.
6. Italy: National debt from 2018 to 2028 URL: <https://www.statista.com/statistics/270486/national-debt-of-italy/>.
7. United Kingdom: National debt from 2018 to 2028 URL: <https://www.statista.com/statistics/270380/national-debt-of-the-united-kingdom/>.
8. Japan: National debt from 2018 to 2028 URL: <https://www.statista.com/statistics/270121/national-debt-of-japan/>.
9. Deutsche Bundesbank URL: <https://www.bundesbank.de/en/press/press-releases/deutsche-staatsschulden-928556>.
10. Public debt of the United States from February 2013 to February 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/273294/public-debt-of-the-united-states-by-month/>.
11. Кудряшов В.П. Фінанси. Податки. Кредит. URL: <http://surl.li/squfr>
12. Грубляк О. М. Аналіз ефективності політики управління державним боргом. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1342>

References

1. Budget Code of Ukraine. URL: <http://surl.li/agrwl>.
2. Lisovenko V. V., Bench L. Y., Bets O. I. State Debt: Conceptual Foundations and Macroeconomic Aspects. URL: <http://surl.li/shord>.
3. Fedosov, V.M., Yuriy, S.I. "Budget system." URL: <http://surl.li/sqbt>.
4. Horská S. M., Zhuravel V. S. State Debt: Its Structure and Dynamics. URL: <http://surl.li/shojl>.
5. Ministry of Finance. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.
6. Italy: National Debt from 2018 to 2028. URL: <https://www.statista.com/statistics/270486/national-debt-of-italy/>.
7. United Kingdom: National Debt from 2018 to 2028. URL: <https://www.statista.com/statistics/270380/national-debt-of-the-united-kingdom/>.
8. Japan: National Debt from 2018 to 2028. URL: <https://www.statista.com/statistics/270121/national-debt-of-japan/>.
9. Deutsche Bundesbank. URL: <https://www.bundesbank.de/en/press/press-releases/deutsche-staatsschulden-928556>.
10. Public Debt of the United States from February 2013 to February 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/273294/public-debt-of-the-united-states-by-month/>.
11. Kudriashov, V.P. "Finance. Taxes. Credit." URL: <http://surl.li/squfr>
12. Hrublyak, O.M. "Analysis of the effectiveness of public debt management policy." URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1342>